Переклад Леся Танюка

1] Ще лежачи на пагорку крутому,
2] Дівочий квиль я вчув звіддалеки.
3] Угледівши я саму її — потому:
4] Бліда, вона йшла берегом ріки,
5] Перстеники зриваючи з руки,
6] У розпачі якісь папери дерла,
7] Не стримуючи сліз важких, як перла.

8] її чоло й волосся золоте
9] Ховав від сонця брил-ак-плетениця.
10] Обличчя вже змарніло, а проте
11] Не викосила часу косовиця
12] Всього, що юнь дарує білолиця, —
13] Крізь сітку зморщок небові на зло
14] Колишню вроду видно ще було.

15] Вона раз по раз витирала очі
16] Носовичком з примхливим вишиттям,
17] Вдивляючись у літери урочі —
18] Шовк монограми з милого ім'ям, —
19] Охоплена скорботним почуттям,
20] І виливався біль її жахливий
21] У тихий стогін чи у зойк тужливий.

22] То, наче викликаючи на бій
23] Блакить, метала блискавки у хмари,
24] То знову опускала погляд свій
25] На луки, де паслись овець отари,
26] На гори і на чорні крутояри;
27] Блищали очі відблискам заграв —
28] Лихий вогонь в її зіницях грав.

29] З-під брилика розвихрене волосся
30] Свавільно розліталось врізнобіч;
31] Вздовж щік побляклих пасмами вилося,
32] А решта струменем збігала з пліч,
33] Та з сіточки не виривалось пріч
34] І волі ніби й зовеш-не жадало,
35] Хоча й було заплетене недбала..

36] Кришталь, рубіни, срібло та янтар —
37] Зневаженої вірності святиню —
38] Жбурляла в річку, — наче той скупар,
39] Що кида грій у вщерть набжгу скриню;
40] Так щедрий цар дарує благостиню —
41] Не тим, у кого злидні— аж кричать,
42] А тим, на кому розкоші печать..

43] Понищені браслети і клейнодиу
44] Жмут щойно перечитаних цидул, —
45] Усе летіло у бурхливі води,
46] Знаходячи на дні собі притул;
47] Гробницею тепер їм буде мул.
48] Враз, розгорнувши шовк, знайшла листочки —
49] Кривавицею списані рядочки.

50] Цілуючи жадлиао. ті листи,
51] Сльозами їх кропила очамріло.
52] "О хижа крове! Як же довго ти
53] Мене олжею напувала вміло —
54] Словами, що чорніші за чорнило!" —
55] Скричала й на дрібнесенькі шматки
56] Подерла горопашні сторінки.

57] А недалечко пас у лузі вівці
58] Один поштивий велемудрий дід:
59] Він довго жив, як всі оті щасливці,

60] Що в учтах бавлять час, і кинув світ,
61] Де при дворі пробув чимало літ;
62] І от, узрівши мало не причинну,
63] Збагнути хоче сліз її причину.

64] До неї він з гирлигою підсів.
65] І мовив, що тужити так не гоже, —
66] Безвихіддя нема для юних дів.
67] Хай розповість усе йому, як може,
68] І, може, він їй чимось допоможе.
69] А вислухати й дати їй совіт —
70] То привілей його похилих літ.

71] Вона йому: "Ах, батеньку, якщо ви
72] Побачити, крий боже, у мені
73] Безжальну жертву згубних літ готові,
74] То я вам відповім на це: о ні!
75] Не роки, а жалі мені страшні!
76] Цвіла б я й досі, як пахуче гронце,
77] Якби не затулив мені він сонце.

78] О горенько! Навіщо рано так
79] Ступила я на стежечку вадливу?!
80] Мене причарував один юнак:
81] Любов, собі шукаючи поживу,
82] Вселилася у плоть його звабливу,
83] Знайшовши в ній для себе світлий храм,
84] Щоб стати божеством навіки там.

85] Ці шовковисті кучері веселі, —
86] Як з ними гравсь бешкетний вітерець!
87] Таке вам і не снилось, мудрагелі!
88] О, це биття сполоханих сердець!
89] О, найсолодших марень нетерпець!

90] Гарнішого за нього я не знаю:
91] Вродливіший хіба що ангел з раю!

92] Змужнілість ледь торкнулася ланит,
93] Цнотливих і рум'яних, як дівочі;
94] Хоча пушок, м'який, мов оксамит,
95] Вже натякав на вуса парубочі.
96] Й вагались залицяльниці, охочі
97] До суперечок, — що йому миліш:
98] Отак як є — чи як було раніш?

99] Щасливий і на вдачу, і на вроду,
100] З жінками ніжний, тихий і тремкий, —
101] Мужчинам кривди не прощав він зроду? —
102] Обурений, гримів як буревій,
103] Чиє дозвілля — травень грозовий;
104] його тендітність — тільки покривало,
105] Що звагу і безбоязність ховало.

106] А як шалено мчав він на коні!
107] Одне єство — в одну істоту злиті!
108] Ввижалося —і не одній мені —
109] Не скаче він, ширяє у блакиті!
110] Всі сперечалися такої миті:
111] Коня приборкав вершник беручкий,
112] Чи вершника приборкав кінь баский?!

113] Та сходилися швидко всі на тому,
114] Що саме він дав грацію та чар
115] Божественному коню вороному, —
116] Він, лицар духу й простору владар;
117] Що то його неоціненний дар —
118] Вшляхетнювати геть усе собою,
119] Все прикрашати власною красою.

120] Меткий, розумний, веселун і грач,
121] Майстерник жартівної пікіровки,
122] Плач обертав у сміх, а сміх — у плач,
123] Мав завсігди напохваті примовки,
124] Шпильки дотепні і питання ловкі,
125] Що ними враз заплутавши, умів
126] Підступно вас піймати в пастку слів.

127] Так правував серцями він охоче,
128] Роздаючи троянди й колючки;
129] Так чарував він свій чималий почет,
130] І всі йому служили залюбки, —
131] Старе й мале, жінки й чоловіки, —
132] І забаги усі його відразу
133] Виконували, не ждучи наказу.

134] Його портрет у себе мали ті,
135] Хто бачити його хотів щохвилі.
136] Отак пахолок марить в забутті,
137] Що він шикує на розкішній віллі,
138] Де пишно владарює на дозвіллі,
139] І щасливіший у мані своїй,
140] Ніж пан його — подагрик і скиглій.

141] Було, своїм і та його вважала,
142] Котрій він осміхнувся мимохідь.
143] Я ж, серцем вільна, зроду не бажала
144] Ні з ким душевну злагоду ділить, —
145] І от сама потрапила у сіть;
146] Віддавши квіт душі йому весною,
147] Лишилася стеблиною сухою.

148] Та не була впокорена я ним,
149] Як ті, що миттю гинули у шалі;
150] І боронила честь свою вже тим,

151] Що уривала замахи зухвалі,
152] Тримаючись від нього якнайдалі,
153] Сприймаючи його як джиґуна,
154] Що до сердець чужих жалю не зна.

155] Гай-гай! Кому чужий завадив приклад
156] Гіркий свій келих випити до дна?
157] Лише на серце покладатись звикла,
158] Я ще не знала, що любов — мана,
159] Що найпалкіше почуття мина
160] І зайвина — порадників завзяття:
161] Вони лише роздмухують багаття.

162] Якщо ж, порад послухавши чужих,
163] Ми силоміць вгамуємо жадання,
164] То будем все одно ні в сих ні в тих, —
165] Бо силування — це вже не кохання!
166] Бо наша згага — то якесь наслання;
167] Волає марно розум: "Не займай!" —
168] Чого невільно — хочеться, і край!

169] Я знала, що лукавий він душею,
170] Що квітникарить по чужих садках,
171] Що поглумився не над однією,
172] Що в кривдному порушенні присяг
173] Найвищої майстерності досяг,
174] Що всі його листи і шури-мури —
175] Овеча шкура вовчої натури.

176] Мене він взяти приступом не зміг
177] І вдався до тривалої облоги:
178] "Нікому ще не падав я до ніг,
179] Одну тебе кохаю донезмоги!
180] За мною умліваючи, небоги

181] Несли мені свого кохання мед, —
182] Та жодної не звав я на бенкет.

183] Так, я грішив! Та я прощення годен!
184] Бо найсуворіші з моїх гріхів —
185] Омана плоті, а не серця! Згоден,
186] Що деяких палких занадто дів
187] Зв'язок зі мною у неславу ввів!
188] Але ж було їм солодко в неславі!
189] Тож дякують собі нехай, лукаві!

190] Я знав красунь, та жодна з них мені
191] Душі не обдала вогнем і жаром.
192] Були вони жагливі й чарівні,
193] Та я не піддавався їхнім чарам
194] І не хотів їх бачити й задаром,
195] І їх серцям я, серцем вільний сам,
196] Наказував лише, як тим рабам.

197] Поглянь на ці дари, моя єдина, —
198] То вісники потаєних жадань:
199] Цнотливості й жалю бліда перлина,
200] Рубін кривавий — знак тяжких страждань,
201] Жіночих натяків коштовна дань;
202] Не щире золото, а сухозлітка;
203] Мета ж одна — освідчення без свідка.

204] У канитель сповиті золоту,
205] Ось кучері, знаки любові й шани;
206] Мені їх слали, щоб начистоту
207] Поговорити про сердечні рани,
208] Вплітаючи й каміння в талісмани,
209] Та ще й сонет, де пояснив пиїт,
210] Чим знакомитий кожен самоцвіт.

211] Ось діамант, або ж алмаз. У ньому —
212] Краса і твердість, злагода і мир;
213] Крім того, кажуть, він знімає втому;
214] Смарагд зелений. Цей лікує зір.
215] Тремкий опал, лазуровий сапфір —
216] Усе тут означало щось достоту —
217] Надію, чвари, лестощі, гризоту.

218] Всі ці дарунки змучених сердець,
219] Любовна здобич і винагорода, —
220] Тобі, моєї радості вінець,
221] Тепер належать, — так велить природа!
222] Ти мій вівтар! Мій храм! Моя господа!
223] Прийми ж моїх трофеїв скромний дар!
224] Вони твої, бо ти — мій володар!

225] Тож простягни свою цнотливу руку,
226] Не торкнуту коростою похвал
227] (Даруй мені метафори принуку —
228] Той безум слів мені диктує шал), —
229] Віднині я довіку твій васал!
230] Гразом з подарунками, богине,
231] Візьми й того, хто за тобою гине!

232] Поглянь на цей імлистий хризоліт:
233] Каблучку цю дала мені черниця,
234] Що вродою затьмарювала квіт, —
235] Краса її стільком ще й досі сниться;
236] Але вона була тверда, мов криця,
237] І, щиросердо залишивши двір,
238] Черницею пішла у монастир.

239] Живцем замурувати юне серце,
240] Боротися — із тим, чого нема, —
241] Хіба вважають подвигом тепер це?

242] Усупереч природі, крадькома
243] Хвалити чар солодкого ярма,
244] Зберігши цноту й честь не боротьбою,
245] А відступом лякливим з поля бою?

246] Даруй мені, немає в тім хвальби, —
247] До келії сховавшись від любові,
248] Вона мені здалась без боротьби,
249] Зачувши непозбутній поклик крові;
250] Зірвавши чорні шати сутінкові,
251] Зреклася бога й вирвалась з-за ґрат,
252] Щоб знов життя вдихнути аромат.

253] Яка в тобі могуть, моя царівно!
254] Візьми мене у свій солодкий бран!
255] Я розбивав серця і повнився тривно
256] Джерелами з тих живодайних ран —
257] Тепер даю тобі свій океан!
258] Нехай його прибою яр і дужість
259] Розіб'ють крижану твою байдужість!

260] Обітниці, присяги — все дарма:
261] Не знаю, на талан чи безталання
262] Моїй піддавшись пристрасті притьма,
263] Змінивши круто віросповідання,
264] Черниця стала жрицею кохання!
265] Життя — лише любові торжество!
266] Любове, ти найвище божество!

267] На тлі кохання все — нікчемна малість:
268] Багатство, честь, закон, родина, дім, —
269] Старих взірців безладдя й занепалість
270] Не вистоять під натиском твоїм:
271] Усе, усе розвіється, як дим!

272] Повставши проти правил, у двобою
273] Любов винагороджує — собою.

274] Прислухайся: небесну голубінь
275] Стривожив хор, знетямлений з одчаю;
276] Ти чуєш? То серця моїх рабинь,
277] Що з ними разом я тебе благаю:
278] Кохай мене, кохай мене, мій раю!
279] Повір присягам і словам моїм —
280] Бо честь моя порукою у тім".

281] Він закінчив. І раптом сліз потоки —
282] Джерельце, річка і стрімкий каскад —
283] Омили враз запаленілі щоки;
284] Невтримні сльози, — преважкі, мов град, —
285] Який то був шалений водоспад!
286] Як освіжив він уст п'янкі коралі!
287] Так мерехтять троянди у кришталі.

288] Ах, батьку мій, який таївся чар
289] В його одній-однісінькій сльозині,
290] Чий нещадимий і нещадний вар
291] Не опалив серця б хіба камінні!
292] О сльози, — ви, мов перла, двоєдині:
293] Палючі, ви розпалюєте шал,
294] Пекучі, ви остуджуєте пал.

295] Мене здолала хіть його безкрая,
296] Уміння лицедійське чимале, —
297] І віддала йому свого вінка я...
298] Як бачиш, повелась я з ним незле,
299] І ми любились гаряче, але:
300] Я рай допомогла йому здобути,
301] А він мені дав смертної отрути.

302] Ах, батьку, видно, вивчив він як слід
303] Прийоми всі, відомі й невідомі:
304] Ридав, страждав, палав чи був як лід,
305] Шарів чи полотнів, як у судомі,
306] О, що йому робилося, сіромі!
307] Сердешний так мінився на лиці,
308] Що вірилося у страждання ці!

309] , Так, раз у раз міняючи личину,
310] Йдучи в сердечних справах напролом,
311] Він, машкару прибравши благочинну,
312] Співав добру і чесності псалом,
313] А сам платив за добрі вчинки злом;
314] Собі за правило підступне взявши
315] Те ганити, до чого прагнув завше.

316] Свята простото! Та котру з дівчат
317] Не підманув би він такою грою?
318] Вродливий, лицар з голови до п'ят,
319] Він херувимом вився наді мною,
320] А виявився звабним сатаною!
321] І — впала я! Загинула! Однак —
322] Чи не вчиню я й завтра знову так?

323] О сліз отруйних невстидливі зливи!
324] О щік фальшивих вогнище сяйне!
325] О голосу розливи-переливи!
326] О вдаване збентеження журне!
327] Усе це знов знетямило б мене,
328] І, вже ошукана, я без вагання ,
329] Знов віддала б йому своє кохання.

Післямова

Із невеликих поем і циклів віршів "Скарги закоханої", "Пристрасний пілігрим", "Пісні для музики" та "Фенікс і голубка" не всі, як вважає

дехто з дослідників, належать перу Шекспіра.
Історія їх публікації така. Цикл сонетів "Пристрасний пілігрим" (21 сонет) був виданий 1599 р. Вільямом Джаггардом. Автором віршів, що ввійшли до збірника, було названо Шекспіра. Цикл розпадався на дві частини. Після п'ятнадцятого сонета стояв підзаголовок: "Сонети на різну музику". Цього поділу дотримуються і досі в усіх авторитетних виданнях Шекспіра. Під назвою "Пісні для музики" вірші виділено і в радянських публікаціях творчої спадщини поета.
Друге видання "Пристрасного пілігрима" збереглося не повністю. Утретє сонети були перевидані В. Джаггардом 1612 р. під назвою "Пристрасний пілігрим, або Кілька любовних сонетів, якими обмінялись Венера і Адоніс, заново виправлене й доповнене Вільямом Шекспіром. Трете видання, до якого заново додано два любовних послання, перше від Паріса Єлені та відповідь Єлени Парісу. Надруковано Вільямом Джаггардом. 1612". Послання Паріса і Єлени, безперечно, не належать Шекспірові. У 1609 р., тобто до видання Джаггарда, послання були надруковані у книзі Т. Хейвуда "Британська Троя" (№№ 197 і 215).
На основі текстологічного аналізу сонетів було прийнято таку схему авторства у "Пристрасному пілігримі":
1. Шекспір (у "Сонетах" вірш 138).
2. Шекспір (у "Сонетах" вірш 144).
3. Шекспір. Сонет Лонгвіля з "Марних зусиль кохання" (IV, 3).
4. Автор не встановлений.
5. Шекспір. Сонет Бірона з "Марних зусиль кохання" (IV, 3).
6. Автор не встановлений.
7. Автор не встановлений.
8. Річард Барнфілд (1574-1627).
9. Автор не встановлений.
10. Автор не встановлений.
11. Бартолом'ю Гріффін. Сонет із віршового циклу Гріффіна "Фідесса", 1596.
12. Можливо, Томас Делоні (1540-1600?).
13. Автор не встановлений.
14. Автор не встановлений.
В "Піснях для музики":

1. Можливо, Роберт Грін (1560?-1592).
2. Шекспір. Пісня Дюмена з "Марних зусиль кохання" (IV, 3).
3. Автор не встановлений. Вірш був уже опублікований 1597 р. в збірці творів композитора Т. Уїлкса. Ім'я поета не було зазначене.
4. Автор не встановлений.
5. Крістофер Марло. "Відповідь", яка існувала в повнішому варіанті, була створена, певно, Уолтером Ралі (1552?-1618).
6. Річард Барнфілд. Із книги "Вірші в різних настроях" (1598).
[798]
"Фенікс і голубка" вперше опублікована в збірці "Жертва кохання, або Скарга Розалінди" (1601) Роберта Честера. Певно, збірка була присвячена покровителю Р. Честера Джону Солсбері. Книгу надрукував земляк Шекспіра В. Філд для видання Е. Бланта.
Невеликі поеми і цикли віршів "Скарги закоханої", "Пристрасний пілігрим", "Пісні для музики" та "Фенікс і голубка" цікаві саме як зразки ліричної поезії епохи Відродження.
Після поеми Честера був надрукований такий текст: "Далі йдуть різні поетичні спроби на той же сюжет, тобто про голубку і фенікса. Написані найкращими і найзначнішими з наших сучасних письменників, чиї імена підписані під їх власними творами, ніколи раніше не друкованими..."
Крім поеми Честера, у збірнику надруковано ще 14 віршів, серед них "Фенікс і голубка" Шекспіра. Поема опублікована без назви.
Згідно з гіпотезою радянського дослідника І. Гілілова, в цій поемі та в інших творах збірника йдеться про голуба і птаха фенікса — алегоричні назви, під якими виведені Роджер Меннерс та дочка поета Ф. Сідні Єлизавета.
Поема "Скарги закоханої" була включена до збірки шекспірівських "Сонетів", виданих 1609 р. Провідний англійський шекспірознавець Е. К. Чемберс вважає авторство Шекспіра сумнівним. Як гадають деякі вчені, автором поеми міг бути поет Дж. Чапмен. Є й інші концепції, відповідно до яких авторство Шекспіра не заперечується.
Питання авторства деяких творів, таким чином, і далі мають дискусійний характер. Думки шекспірознавців не завжди збігаються. Прикладом цьому може бути полеміка, що розгорілася останнім часом, коли готувався до друку цей шеститомник, з приводу знайденого

сучасним молодим американським дослідником Г. Тейлором у фондах Бодліанської бібліотеки в Оксфорді вірша "Що робить?". Під ним стоїть прізвище Шекспіра. Та оскільки нема певності, що він справді належить Шекспірові, а вірш цікавий і вартий уваги, вміщено його в "Додатку", після "Приміток" (у перекладі Дмитра Павличка).
Олена Алексєєнко